V.O.B.o.W.

nr. 78 – mei 2013

België-Belgique
P.B.
8800 Roeselare 1
BC 6675
P 409155

WEST-VLAAMSE ARCHEOKRANT

West-Vlaamse Archeokrant: Driemaandelijks tijdschrift, jaargang 21, afgiftekantoor Roeselare, Uitgever: V.O.B.o.W. vzw & WAR

Ondernemingsnummer: 414135857

Maatschappelijke zetel: Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare
Verantwoordelijke uitgever en verzending: Jozef Goderis
Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare (Rumbeke), 051/22.27.20

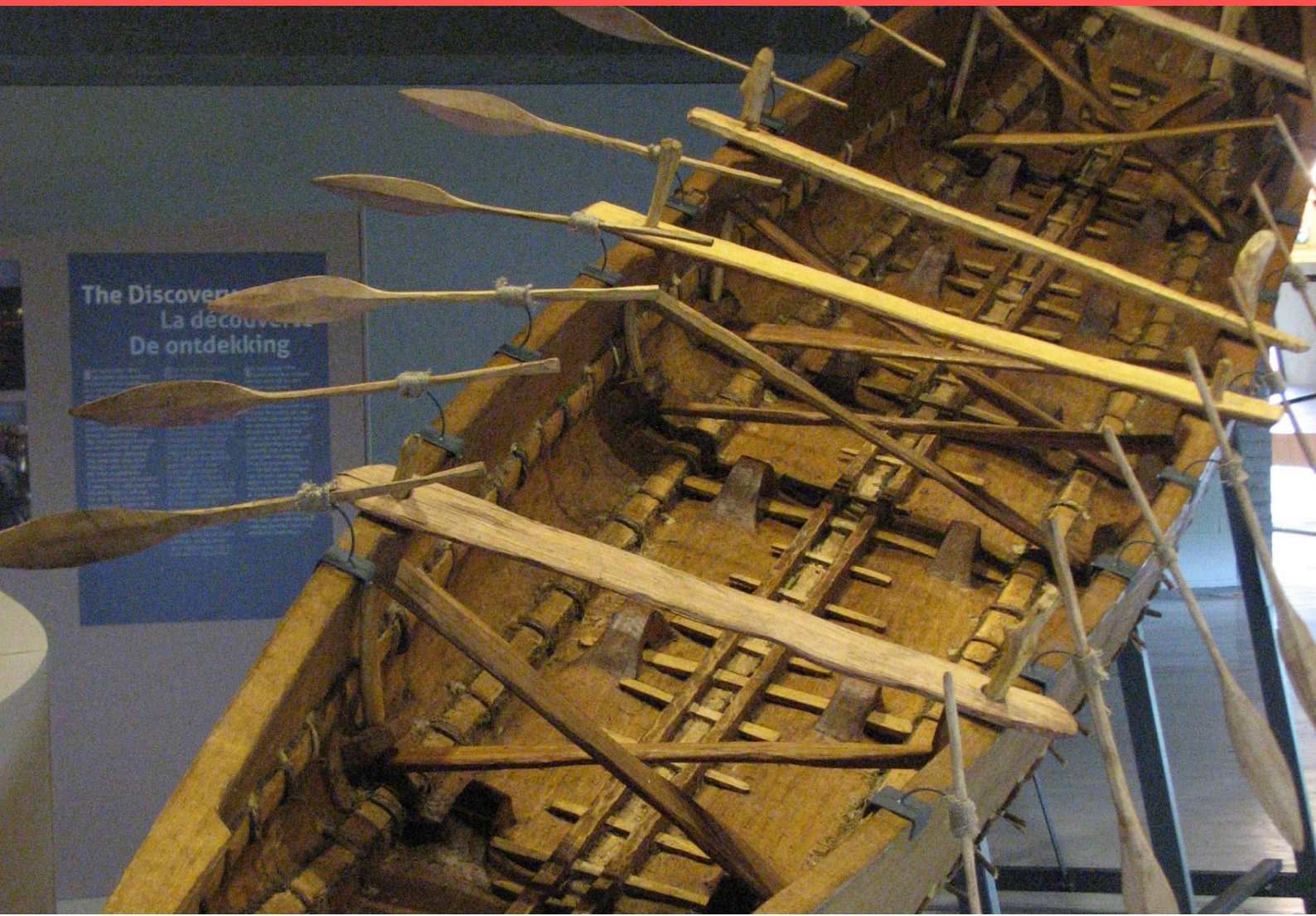

HARELBEKE-DENNENLAAN: GATE – V.O.B.O.W

Jasper Deconynck

Na een positief archeologisch vooronderzoek, voorgeschreven naar aanleiding van de renovatie en uitbreiding van het OCMW rusthuis "de Ceder aan de Gaver" gelegen aan de Dennenlaan en Collegelaan te Harelbeke, werd een kleine 1 ha geselecteerd voor verder onderzoek. De opgraving door GATE ging op 18 oktober 2010 van start en werd na een gefaseerd verloop beëindigd op 8 september 2011.

De bevindingen die voortkomen uit de opgraving van de vier werkputten sluiten aan bij eerdere waarnemingen en (beperkte) noodonderzoeken in de buurt. Het rusthuis bevind zich op een hoger gelegen zandige verhevenheid aan de rand van het Gavers, een oorspronkelijk moerasgebied dat nu dienst doet als recreatiegebied. De oudste archeologisch vondsten zijn enkele vuurstenen voorwerpen daterend uit het laat-paleolithicum en mesolithicum. Alhoewel deze vondsten uit secundaire, verspitte contexten komen, tonen ze wel aan dat er reeds in de steentijden jagers-verzamelaars in de omgeving van de Collegewijk verbleven. Het merendeel van de sporen en vondsten dateert evenwel uit de Romeinse periode. Uit de vele clusters van paalsporen, greppels/grachten en kuilen kon een eerste inzicht verworven worden van de interne structuur van de vicus op de Collegewijk.

Voor de vroeg-Romeinse periode zijn uitgezonderd enkele verspreide sporen en verspitte vondsten weinig aanwijzingen aangetroffen binnen de opgravingszone. Er werden enkele opmerkelijke en zeldzame vondsten uit de midden-Romeinse periode aangetroffen. Uit een 2e eeuwse gracht werden bijvoorbeeld een groot aantal fragmenten gerecupereerd van een Camulodunum 176 amfoor afkomstig uit de regio van de Vesuvius. Van dergelijk amfoor zijn in Vlaanderen slechts een handvol waarnemingen gedaan tot nu toe, altijd in vicii of Romeinse legerkampen.

Rond de periode 150-165 n.Chr. worden de terreinen rond het rusthuis duidelijk intensief in gebruik genomen. Vooral in de zuidwestelijk hoek van het terrein zijn verschillende greppels en kuilen terug gevonden die in deze periode kunnen geplaatst worden. Ook twee waterputten kunnen in deze periode geplaatst worden. In deze fase van de ontwikkeling van de vicus is een planmatige indeling van de terreinen op te merken vermoedelijk voortbouwde op nog enkele toen nog zichtbare oudere restanten. Van belang is de aanleg van een pad met noordwest-zuidoost oriëntatie vertrekkend vanuit de zuidelijke putwand.

Deze onverharde zandweg moet vanaf 150/165 n.Chr. tot het begin van de 3e eeuw n.Chr. in gebruik zijn geweest. Ze sluit aan op het noordoost-zuidwest lopend wegtracé waarvan de opvulling dateert uit het laatste kwart van de 2e eeuw en begin van de 3e eeuw. De kans is groot dat dit pad kan doorgetrokken worden naar werkput 4. Het enige duidelijke woonerf lag in het zuidoosten van werkput 2, tegen het St. Amandscollege. Dit erf met waterput en palissade positioneert zich langs de onverharde zandweg. Duidelijk is de lagere sporendensiteit ten zuidoosten van de centrale verstoring vanaf de tweede helft van de 2e en het vroege begin van de 3e eeuw n.Chr. In deze fase komen vooral greppels en grachten voor. Duidelijk is de samenhang met de zandweg/pad en met het wegtracé dat een centrale rol vervult. Dit is duidelijk zichtbaar in de ruimtelijke spreiding der sporen uit deze fase. In een kluwen van paalsporen konden slechts twee huisplattegronden en een spieker onderscheiden worden. De twee mogelijke huisplattegronden en een erf zijn haaks op dit tracé geplaatst. Ook de andere sporen en greppels die hiermee samengaan, respecteren deze indeling. Aan al deze sporen kan geen datering gegeven worden door de schaarsheid aan vondsten in hun vulling. Op basis van hun oriëntatie kunnen de gebouwplattegronden echter de tweede

helft van de 2e eeuw n.Chr. geplaatst worden. In deze periode komen ook 8 waterputten voor, deze liggen verspreid over wp 1 en 2.

Overzicht op een deel van de opgraving, WP 1 & WP 2
(Foto GATE)

Samengaand met dit wegtracé kunnen we de vondst van een drietal parallelle grachten en palissade met NW-ZO oriëntatie vermelden. Deze solide palissade werd verstevigd door twee extra palenrijen. Mogelijk hebben we hier te maken met een gracht-palissade en platform uit de tweede helft van de 2e eeuw n.Chr. Intern zien we de afwezigheid van enig architecturaal verband. Het is duidelijk dat deze palissade en drie parallelle grachten een beschermende en afwerende functie hebben.

Het lijkt erop dat er ten noorden van het rusthuis (werkput 3) tuinbouw- of andere landbouwactiviteiten plaats vonden. De beperkte onderzochte oppervlakte toonde een planmatige indeling door middel van greppels en grachten, maar verder viel de schaarsheid aan sporen ten opzichte van de andere onderzochte zones op. Daarom wordt eerder gedacht aan een functie van kleine akkertjes voor deze zone.

Het merendeel van de sporen kan geplaatst worden in de 2de helft van de Antonijnse periode (138-192 n.Chr.) en het begin van de Severische dynastie (193-235 n.Chr.) zo rond 165 en 215 n.Chr. Vanaf dan zien we een echte expansie van de gronden rondom het rusthuis met een hoogtepunt tussen 190 en 215 n.Chr.

Vanaf 220/225 n.Chr. zien we een duidelijke afname van de intensiteit aan bewoning binnen het onderzochte deel van de vicus. Geen enkel spoor, met uitzondering van waterput 2118b, kan met volle zekerheid in de volle 3e eeuw (225-250 n.Chr.) geplaatst worden

Tijdens het onderzoek op de site werd er slechts één Karolingische scherf aangetroffen. Ook bij vorige opgravingen in Harelbeke zijn van deze periode enkele vondsten en sporen aangetroffen.

Vanaf de vroeg-Moderne tijd kenden de terreinen opnieuw bewoning. Verspreid over het opgravingsterrein werden meerdere sporen aangetroffen, verspreid over twee clusters. De zone aan de zuidoostelijke zijde van werkput 2 kan mogelijk gerelateerd worden met het 'Goed ter Halle'. Deze omwalde hoeve met bijgebouwen, gelegen op de plaats waar de Gaverbeek de Stasegemsesteenweg kruiste, was het laatste overblijfsel van het middeleeuwse goed ter Halle, een der voornaamste heerlijkheden van het oude Harelbeke.

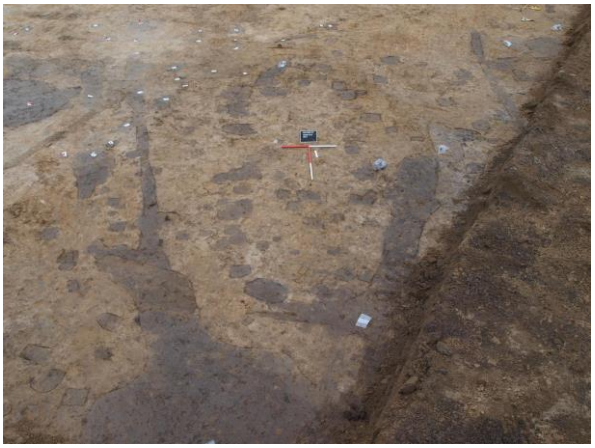

HAR-OCMW-11 - bijgebouw 1 (Foto: GATE)

De vroeg moderne sporen ten noorden van het rusthuis zijn moeilijker te interpreteren. Een eventuele voorganger van de hoeve met walgracht aan de Lindenlaan werd niet aangetroffen op het kaartmateriaal. Mogelijk gaat het hier dan om een parallel greppelsysteem met enkele (paal)kuilen (mogelijke tuintjes of akkertjes) die voor het einde van de 18^{e} eeuw (oprichting hoeve met walgracht) kunnen geplaatst worden. Het opgegraven gedeelte van werkput 4 bevond zich binnen de omwalling. Uitgezonderd de afvalpakketten onder en in de teelaarde en de blauwgrijze / gereduceerde verkleuringen door de walgracht uit werkput 3 en 4 kan niets in verband worden gebracht met de laatste gebruiksfase van de hoeve.

en noorden van het rusthuis werd tot slot, een ontstekingsbuis afkomstig van een granaatkartets uit WO 1 (oktober 1918) aangetroffen.

De resultaten van het gevoerde onderzoek laten voor het eerst toe om een ruimtelijk beeld te krijgen op een gedeelte van de vicus. Tot voor kort werden de waarnemingen en noodonderzoeken immers uitgevoerd op beperkte oppervlaktes. De verschillende structuren en de vele vondsten wijzen op een intensief landgebruik en bewoning van de terreinen op de Collegewijk. De hoge densiteit aan en de fasering van sporen tonen een sterke en langdurige occupatie van het gebied. Dit komt ook naar voor uit de materiële cultuur.

HAR-OCMW-11, WP 1, Spoor 2988: bekisting (foto: GATE)

Er werden in totaal ca. 25.000 scherven aangetroffen. De resultaten zetten aan tot het herdenken van bestaande en het creëren van nieuwe theorieën omtrent de morfologie van de vicus. Maar gelijklopend met deze nieuwe bevindingen rijzen evenveel nieuwe vragen. Het lijkt dat de terreinen ten zuiden van het rusthuis echt het centrum van de vicus gaan vormen in de 2^{e} eeuw. Dit patroon wordt onderbroken naar het noordoosten waar we indicaties hebben van eventuele akkerbouw of tuintjes. Dit beeld van een meer geringe sporendensiteit komt overeen met het grafveld aan de Molhoek en de verminderde complexiteit van de sporen aan de Stasegemsesteenweg. Algemeen werd aangenomen dat de vicus ca. 6 ha groot moet zijn geweest. Op basis van het gevoerde onderzoek kan evenwel gesuggereerd worden dat dit vermoedelijk

niet zo was gedurende de volledige levensduur van de vicus. De vicus kende een evolutie waarbij ze op haar hoogtepunt in de tweede helft van de 2e eeuw n.Chr. misschien inderdaad deze omvang had. Meerdere kernen kunnen mits ruimer vergelijkend onderzoek aan het licht komen. Ook aan het inkrimpen van de vicus en hiermee samengaande versterking naar de 3e eeuw toe moet gedacht worden. De beperkte opgravingsvlakken en studies in het verleden staan op het eerste zicht geen echte bewoningsevolutie van de vicus ten gunste. De bekomen resultaten uit het verleden kunnen echter niet los gezien worden van het globale belang van deze unieke site.

Het is echter moeilijk om enkel door middel van bevindingen uit dikwijls verspreid, kleinschalig onderzoek inzichten te verwerven omtrent ruimtelijke indeling en samenhang. Slechts door grootschaliger onderzoek en door het samenbrengen van de resultaten van versnipperde kleinschalige opgravingen kan een beter ruimtelijk en chronologisch inzicht verkregen worden van de vicus. Natuurwetenschappelijk onderzoek van het aangetroffen botmateriaal en onder andere palynologisch en macrobotanisch onderzoek laten toe ook de relatie mens – natuur te bestuderen en vooral in welke mate men in de Romeinse tijd ingreep op het aanwezige landschap. Samen met een diepgaandere ceramologische studie zou bovendien meer inzicht verkregen kunnen worden in de evolutie van consumptiepatronen en handelsrelaties.

Hierdoor zou de studie van de vicus van Harelbeke in een nieuw daglicht gesteld kunnen worden en het onderwerp worden van een doorgedreven wetenschappelijke studie die op termijn toelaat meer gedetailleerde informatie te halen uit de diverse gevoerde onderzoeken. Deze informatie zou dan op zijn beurt beter vertaald kunnen worden naar een groot publiek toe waardoor de inwoners van Harelbeke en andere geïnteresseerden een beter beeld krijgen van het rijke en goed bewaarde verleden van de stad.